

Magdalena Gajtkowska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Pełnienie roli matki jako obszar wsparcia

KEYWORDS

demographic decline, social support, maternity, a role of a mother, taking the mother's role, acting as a mother, modern women

ABSTRACT

Gajtkowska Magdalena, *Pełnienie roli matki jako obszar wsparcia* [Playing the Role of a Mother as a Support]. Kultura – Społeczeństwo – Edukacja nr 1(5) 2014, Poznań 2014, pp. 25-39, Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2821-9. ISSN 2300-0422.

The article discusses the necessity of providing an effective support for women who play the mother's role. Among many categories of social support, "provision of services" was analyzed, because much research shows that this kind of support is needed.

In the view of playing the role of a mother this kind of service would aim at supporting women in performing the duties which result from the fact that they are mothers, for instance, taking care of the child during the mother's absence.

It seems that this kind of support is especially in need, because many women, who decide to be mothers, come across many difficulties, mainly connected with taking care of the baby. It happens due to the fact that mothers, apart from running the household and taking care of the children, are in a regular employment. Nowadays it seems to be crucial to improve the quality and availability of this kind of support, because the one that is now offered, seems to be ineffective and insufficient.

Perhaps it takes courage to raise children...

(John Steinbeck, *East of Eden*)

Wprowadzenie

Rozważania na temat roli matki wydają się znaczące zarówno z perspektywy indywidualnej, jak i społecznej. Dla wielu kobiet urodzenie pierwszego dziecka i, w konsekwencji, podjęcie wobec niego roli matki stanowi punkt zwrotny w biografii, jest krytycznym wydarzeniem życiowym, gdyż pociąga za sobą szereg swoistych przewartościowań i rozpoczyna tak zwany „nowy etap” w życiu. Urodzenie pierwszego dziecka ma więc istotne znaczenie dla rozwoju jednostki (Ku-

ryś, 2010). Z kolei społeczna wartość rozważań nad rolą matki, w szczególności zaś nad kwestią **wsparcia kobiet w jej pełnieniu**, w głównej mierze wynika z przemian w zakresie postrzegania macierzyństwa oraz z niepokojących zmian demograficznych.

Rolę matki można rozważać zarówno z uwagi na jej podjęcie (urodzenie dziecka), jak i pełnienie (realizację zadań związanych z posiadaniem dziecka). Podjęcie (*role taking*) roli matki może być opisywane z uwzględnieniem między innymi: wieku, w którym kobieta to czyni, motywacji tego aktu (w tym czynników zachęcających i zniechęcających), okoliczności, w których to się odbywa (np. naturalne poczęcie, *in vitro*, przysposobienie), liczby powtórzeń tego aktu (liczby posiadanych dzieci), przewidywanych trudności w podjęciu roli matki i sposobu ich pokonywania czy też miejsca, jakie w hierarchii (strukturze) planów życiowych zajmuje podjęcie tej roli.

Z kolei pełnienie roli matki, a więc zespół działań związanych między innymi z opieką i wychowaniem, może być rozpatrywany między innymi z uwagi na ich zakres, rodzaj, stopień samodzielności kobiety w ich realizacji, współudział/pomoc innych osób w ich realizacji, trudności w ich realizacji oraz sposoby zmagania się z nimi (w tym wykorzystywane wsparcie).

W niniejszym artykule zostanie zaprezentowane zagadnienie wspierania kobiet w zakresie pełnienia roli matki. Kwestia udzielania wsparcia kobietom w samym procesie podejmowaniu tej roli nie będzie eksplorowana, bowiem ze względu na swą swoistość i złożoność wymaga osobnego, obszernego omówienia. Zagadnienie podejmowania roli matki, które może być (i często jest) związane z pełnieniem tej roli przez kobietę, zostanie zasygnalizowane jedynie tam, gdzie będzie to niezbędne dla omawianego tematu.

Przemiany macierzyństwa i ich skutki. Trudności w pełnieniu roli matki

Cechy konstytutywne macierzyństwa były (i nadal są) zależne od przyjętej perspektywy (religijna, feministyczna, czysto biologiczna), od miejsca czy też wreszcie od okresu historycznego. Przykładowo w epoce wiktoriańskiej, jak zauważa Agnieszka Gromkowska-Melosik, macierzyństwo było swoistą formą represjonowania kobiet; było nakazem i kwintesencją kobiecości (Gromkowska-Melosik, 2013: 33-61).

Współcześnie macierzyństwo definiuje się w różnorodny sposób – zarówno w języku potocznym (Sobolewska-Popko, 2012: 177-178), jak i w dyskursie naukowym. Bogusława Budrowska sądzi, iż „macierzyństwo uważane jest za centralną cechę pojęcia kobiecości (...). Rodzenie i wychowanie dzieci – to podstawowe zadanie, powinność i cel życia kobiety” (Budrowska, 2003: 57-58). Rudolf Klimek podnosi macierzyństwo do rangi roli życiowej kobiety, dzięki której może ona w pełni siebie zrealizować (Klimek, 1988: 651). Zdaniem Anny Kasten, we współczesnym dyskursie na temat macierzyństwa często podkreśla się również aspekt miłości, stale umacniający stereotypową wizję macierzyństwa (Kasten, 2013: 69), charakterystyczną dla dyskursu religijnego (Jan Paweł II, 2007: 243-259). Jak pisał Erich Fromm: „Miłość matki jest szczęściem, jest spokojem, nie trzeba jej zdobywać, nie trzeba na nią zasługiwać” (cyt. za: Kasten, 2013: 69).

Z kolei inni badacze utrzymują, iż przemiany, jakie dokonały się na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat (w tym również w Polsce po 1989 roku), w istotny sposób wpłynęły na sposób postrzegania roli kobiety – także tej związanej z byciem matką. Na przestrzeni ostatnich kilku dekad dokonały się istotne przekształcenia o charakterze ustrojowym, gospodarczym, demograficznym, kulturowo-społecznym oraz obyczajowym, które – jak zauważa Ewa Włodarczyk – „wywarły wpływ na jednostki i całe społeczeństwo, modyfikując postawy, oceny, poglądy, cele i aspiracje życiowe” (Włodarczyk, 2008: 42-43). Swoistym przedmiotem tych postaw i ocen jest także rola matki.

Współcześnie, jak twierdzi Joanna Pawelska, „kobiety mają coraz większy wpływ na kształt swojego życia” (Pawelska, 2005: 29), a „instynkt macierzyński i miłość macierzyńska bardziej są kwestią wyboru kobiety niż kobiecej natury” (Sikorska, 2009: 168). Zdaje się, że instynkt macierzyński kolejny raz zostaje zakwestionowany w historii macierzyństwa¹ i wciąż budzi wiele kontrowersji (por. Badinter, 2013: 49).

Coraz częściej w literaturze przedmiotu można odnaleźć takie określenia, jak „nowe macierzyństwo” (Bakiera, 2003: 137) czy też „nowa matka” (Sikorska, 2009: 168) – owa nowość ma wyrażać się poprzez sposób pełnienia tej roli, gdyż działania i czynności podejmowane przez współczesne „nowe matki” mają być swoistą antytezą modelu postępowania tak zwanej „Matki Polki” wobec dziecka i rodziny.

¹ Już Elizabeth Badinter (1998) stawiała tezę ukazującą instynkt macierzyński jako konstrukt społeczny.

Zdaniem zwolenników „nowego macierzyństwa”, kobieta-matka posiada społeczne przyzwolenie na niedoskonałość i poczucie niepewności w swoim macierzyństwie; może otwarcie przyznać się do odczuwanego rozczarowania czy lęku wobec własnego macierzyństwa. Małgorzata Sikorska twierdzi, iż „nowa matka” jest aktywna w sferach pozarodzinnych i w coraz szerszym zakresie może decydować o kształcie własnego macierzyństwa, np. bez obawy przed dezaprobatą społeczną może podjąć decyzję o samotnym macierzyństwie. Warto w tym momencie zauważyć, iż w perspektywie feministycznej określenie „samotna matka” jest uważane za termin pejoratywny. Dotyczy on bowiem nie tylko kwestii społecznej, lecz także psychicznej podmiotu, gdyż wskazuje na swoisty kryzys emocjonalny kobiety-matki. Postuluje się więc zmianę określenia na „matka samodzielna” (zob. Kasten, 2013: 66-67).

Co więcej, współcześnie coraz częściej mamy do czynienia ze zjawiskiem bezdzietności z wyboru (to jest niebędącej wynikiem bezpłodności partnerów). Przyczyn tego zjawiska z pewnością jest wiele. Często fenomen bezdzietności tłumaczy się powodami ekonomicznymi, bowiem w obecnych czasach dzieci nie są postrzegane (jak miało to miejsce dawniej) jako pomoc ekonomiczna, lecz jako finansowe obciążenie. W tej perspektywie posiadanie potomstwa staje się luksusem, na który nie każdy może sobie pozwolić (Gancare, 2013). Związki, w których oboje partnerzy pracują i nie posiadają dzieci, często określane są w literaturze przedmiotu mianem „DINKS” (*double incom – no kids*, czyli: podwójny dochód – żadnych dzieci) (Slany, 2008: 85).

Rezygnacja z roli rodzicielskiej (w tym roli matki) może być także skutkiem obecnej we współczesnej rzeczywistości społeczno-kulturowej tak zwanej ideologii konsumpcji, kulturowo kreowanych potrzeb o charakterze hedonistyczno-narcystycznym (Cybal-Michalska, 2006), emancypacji kobiet i ruchów feministycznych, promowania w mediach orientacji na szczupłe i piękne ciało (Melo-sik, 2003: 78), wzrostu indywidualizacji (Sobczyńska, 1995: 75), oddzielenia sfery erotycznej od prokreacji czy też upowszechnienia antykoncepcji (Grabowska, 2007: 321).

Niezależnie od przyczyn tego zjawiska, faktem jest, iż – jak zauważa Krystyna Slany – „w ponowoczesnym świecie, po raz pierwszy od tysięcy lat, wykształceni ludzie zaczynają żywić przekonanie, że kobieta (...) może zostać matką, jeśli sama tego pragnie. Takiej wolności w podejmowaniu decyzji nie dawały kobiecie poprzednie typy społeczeństw” (cyt. za: Pawelska, 2005: 31).

Warto jednak zauważyć, iż zarówno bezdzietność, jak i odraczenie decyzji o macierzyństwie rodzi szereg konsekwencji nie tylko dla jednostki (np. trudność w poczęciu dziecka w późnym wieku), ale i dla całego społeczeństwa. Analizy demografów jednoznacznie bowiem wskazują, iż od ponad dwudziestu lat liczba dzieci rodzących się w Polsce nie zapewnia prostej zastępowalności pokoleń, która występuje wtedy, gdy wskaźnik dzietności kształtuje się na poziomie 2,1–2,15. W naszym kraju wskaźnik ten wynosi jedynie 1,3 i stanowi jeden z najniższych zarówno w Unii Europejskiej, jak i na świecie. Spośród państw Unii Europejskiej w roku 2012 niższy wskaźnik dzietności od Polski występował jedynie w Portugalii². Co więcej, przewiduje się, że do 2035 roku liczba urodzeń w Polsce będzie stale malała.

Te niekorzystne zmiany wynikają w dużej mierze ze zmiany struktury populacji kobiet – przewidywany jest ciągły spadek liczby kobiet w wieku rozrodczym (GUS, 2012). Nie są to jednak jedyne powody omawianej tu sytuacji demograficznej. Jak już wspomniałam, wiele kobiet świadomie rezygnuje z macierzyństwa lub – jak dowodzą wyniki badań Małgorzaty Lesińskiej-Sawickiej – kobiety odraczają tę decyzję w czasie, co niejednokrotnie pociąga za sobą szereg konsekwencji w postaci na przykład trudności z poczęciem dziecka (Lesińska-Sawicka, 2008: 246), a co za tym idzie – mniejszej możliwości podjęcia roli matki wobec większej liczby dzieci. I choć istnieje wiele walorów późnego macierzyństwa (jak na przykład samodzielność finansowa matek), to jednak, powtórzę raz jeszcze, istnieje szereg zagrożeń zarówno dla dziecka, matki, jak i całego społeczeństwa, wynikających z późnego macierzyństwa. Świadomość ich występowania przekonuje, iż współcześnie **pełnienie roli matki wymaga szczególnego wsparcia**.

Jak się okazuje, mimo iż współcześnie zanika podział na tak zwane role typowo męskie i kobiece, to można jednak zauważyć, iż sposób i zakres pełnionych przez kobiety ról – szczególnie w gospodarstwie domowym – niezmiennie od wielu lat zdecydowanie różni się od sposobu i zakresu pełnienia tych ról przez mężczyzn (Beck, Beck-Gernsheim, 2002: 101-118; Titkow, Duch-Krzystoszek, Budrowska, 2004: 214-218). Jak wynika z danych ostatnio prezentowanych przez CBOS, mimo iż od 2004 roku coraz częściej obowiązki domowe wykonują osoby obojga płci, to jednak „w większości polskich domów tylko kobiety obarczone są wykonywaniem takich czynności, jak: prasowanie, pranie, przygotowywanie

² Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde220&plugin=0>, (dostęp: 15.05.2014 r.).

posiłków, zmywanie naczyń, rutynowe sprzątanie, gruntowne porządki” (CBOS, 2013b: 14).

Kobiety-matki wykonują także większość czynności opiekuńczo-wychowawczych, bowiem pomimo wzrostu (w porównaniu z 2006 rokiem) zaangażowania mężczyzn i częstego wykonywania wybranych obowiązków przez przedstawili obojga płci, to jednak np. udzielanie dzieciom pomocy w odrabianiu lekcji nadal spoczywa głównie na barkach kobiet (CBOS, 2013b: 12). Co więcej, badania przeprowadzone przez Anetę Mac wśród młodych matek wskazują, iż doświadczają one szeregu trudności w pełnieniu tej roli. Są to na przykład trudności związane z karmieniem dziecka, pielęgnacją, snem, zdrowiem oraz ustaleniem opieki nad dzieckiem podczas nieobecności rodziców (Mac, 2013: 73). Dane te umacniają w przekonaniu, iż pełnienie roli matki wymaga wsparcia.

Omawiając trudności, jakie przeżywają współczesne kobiety-matki, należy jednak przede wszystkim zauważyć, iż rodzinne role kobiece nie są jedynymi, jakie one podejmują. Coraz więcej kobiet stara się (z różnym skutkiem) łączyć pracę zawodową z obowiązkami domowymi (Kwak, 2007: 84). Co więcej, z badań przeprowadzonych przez Annę Titkow, Danutę Duch-Krzystoszek oraz Bogusławę Budrowską wynika, iż dla 62% kobiet równe traktowanie domu i pracy zawodowej stanowi zadanie życiowe (Titkow, Duch-Krzystoszek, Budrowska, 2004: 162). Okazuje się więc, że współczesne kobiety, oprócz wykonywania zadań na rzecz gospodarstwa domowego oraz czynności opiekuńczo-wychowawczych, często są również aktywne zawodowo.

W literaturze poruszającej kwestię pracy kobiet wyróżnia się trzy wzorce kobiecych karier zawodowych:

- kobieta zajmuje się przede wszystkim rodziną i domem, zawodowo pracuje rzadko, wykazując niski poziom zaangażowania;
- kobieta, po urodzeniu dziecka, przerywa pracę na czas wychowania potomstwa, po czym powraca do pracy (kariera przerywana);
- kobieta bezpośrednio po ukończeniu edukacji rozpoczyna pracę zawodową, a kiedy zostaje matką, nie przerywa pracy, lecz łączy kilka ról jednocześnie (matki, żony, pracownika) – jest to tak zwana kariera dwutorowa (za: Strykowska, 1992: 94).

Zdaniem Margaretę Wysockiej, „charakterystyczny dla praktyki łączenia obowiązków opiekuńczych z pracą zawodową polskich rodzin jest model z podwójnym obciążeniem kobiet (*dual earner model – double burden of females*), odpowiadający zjawisku tak zwanego podwójnego etatu” (Wysocka, 2010: 274).

Wśród negatywnych konsekwencji łączenia przez kobiety obowiązków rodzinnych i zawodowych wymienia się w literaturze między innymi: przeciążenie (wymagania przekraczają czas i możliwości podmiotu) oraz trzy rodzaje konfliktów na linii „rodzina-praca”:

- konflikt czasu – pojawia się, gdy czas poświęcony na pełnienie jednej roli nie może być wykorzystany dla drugiej;
- konflikt napięć – zachodzi wówczas, gdy wywołane napięcia w jednej roli mają wpływ (oddziałują) na sposób pełnienia drugiej roli;
- konflikt zachowania – ma miejsce w sytuacji, gdy style zachowania charakterystyczne dla jednej roli są nieodpowiednie dla zachowań, jakich oczekuje się od jednostki podczas pełnienia przez nią drugiej roli (Strykowska, 1992: 95-96).

Biorąc pod uwagę powyższe, można uznać, że znaczącą trudnością, z jaką zmagają się współczesne kobiety-matki, jest wynikająca z przemian kulturowych wielość i różnorodność ról przez nie pełnionych.

Warto zauważyć, iż w kontekście tej różnorodności ról, wiele kobiet przeżywa dylematy związane z pełnieniem roli matki. Przeprowadzone przeze mnie (w marcu 2014 roku) badania wśród 241 bezdzietnych kobiet w wieku 18-40 lat potwierdzają tę tezę³.

Dylematy, o których mowa, nierzadko są (o czym już wspominałam) rozwiązywane przez kobiety poprzez zastosowanie strategii: odraczania podjęcia **decyzji** o macierzyństwie, świadomego odraczania **momentu** podjęcia roli matki czy nawet całkowitej **rezygnacji** z podjęcia i pełnienia tej roli (Sobolewska-Popko, 2012). Zdaje się więc, że gdyby udzielane współczesnym kobietom wsparcie było wystarczające, sięgałyby one po inne strategie rozwiązywania dylematów lub w ogóle by ich nie doświadczały (albo przeżywałyby je w mniejszym zakresie).

Wsparcie współczesnych kobiet-matek: rzeczywistość i postulaty

Jakiego więc wsparcia należałoby udzielić współczesnym kobietom-matkom, aby zachęcić je do podejmowania roli matki i usunąć albo przynajmniej pomniejszyć przeżywane przez nie trudności? Odpowiadając na to pytanie, warto podkreślić,

³ Wyniki i wnioski z badań planuję wkrótce opublikować w artykule całkowicie poświęconym kwestii przeżywania i antycypowania przez współczesne kobiety dylematów związanych z podjęciem i pełnieniem roli matki oraz ich uwarunkowaniom.

iż w literaturze wymienia się wiele klasyfikacji i rodzajów wsparcia, których urocznienie zależy między innymi od sytuacji, w jakiej znajduje się osoba lub grupa osób potrzebujących wsparcia.

W niniejszym artykule, z uwagi na specyfikę poruszanego tematu, omówię wyróżnioną przez Zofię Kawczyńską-Butrym kategorię „wsparcia przez świadczenie usług” (Kawczyńska-Butrym, 1998). Ten rodzaj wsparcia może obejmować zarówno usługi odpłatne, jak i nieodpłatne, zaś ich świadczenie może dotyczyć czynności wykonywanych tak w domu, jak i poza nim.

W kontekście pełnienia roli matki, tego typu wsparcie miałyby polegać na wspieraniu kobiet w wykonywaniu obowiązków wynikających z pełnienia tej roli, np. na sprawowaniu opieki nad dzieckiem pod nieobecność matki. Ten rodzaj wsparcia zdaje się mieć współcześnie szczególne znaczenie, bowiem – jak dowodzą dane dostarczone przez CBOS z 2013 roku – „jedna trzecia matek w wieku 18-45 lat musiała zrezygnować z pracy (lub z jej podjęcia) ze względu na trudności w zapewnieniu dzieciom opieki, a co dziesiąta została zwolniona z pracy po powrocie z urlopu macierzyńskiego lub wychowawczego” (CBOS, 2003a: 8).

Co więcej, wyniki przeprowadzonych w ostatnim czasie badań przekonują o szczególnym znaczeniu omawianego tu rodzaju wsparcia. Wymienię tu choćby badania Justyny Deręgowskiej i Marty Majorczyk (2012), Joanny Ostrouch-Kamińskiej (2011) czy też Agnieszki Lipińskiej-Grobelny (2014). Jak się okazuje, współcześnie zachodzi pilna potrzeba zapewnienia matkom/rodzicom możliwości skorzystania ze wsparcia w postaci opieki nad dziećmi pod nieobecność rodziców. Nie oznacza to jednak, że tego typu wsparcia nie ma. Ono istnieje, lecz jest niewystarczające, a zarazem nieefektywne.

Jak powszechnie wiadomo, sieć wsparcia można tworzyć w ramach najbliższej rodziny, grona przyjaciół, specjalistów, a także odpowiednich instytucji. Wsparcie, o którym mowa, mogą więc zapewnić i najczęściej zapewniają między innymi: partner kobiety / ojciec dziecka, osoby z najbliższej rodziny, np. dziadkowie dziecka, czy też zatrudniona opiekunka lub instytucje opieki, np. żłobki, kluby malucha.

Co się tyczy partnera matki / ojca dziecka, współcześnie wzrasta zaangażowanie mężczyzn w opiekę nad dziećmi. Badacze rzeczywistości społecznej przekonują, iż jesteśmy świadkami znaczących przemian nie tylko w zakresie realizowania roli matki, lecz także roli ojca. We współczesnym piśmiennictwie, obok terminu „nowe ojcostwo” (Sikorska, 2009: 192-205), pojawiają się sformułowania

typu: „odpowiedzialne ojcostwo”, „pozytywnie zaangażowane ojcostwo”, „aktywne ojcostwo”, „opiekuńcze ojcostwo” (Bakiera, 2003: 146) czy „ojcostwo wychowujące” (Dąbrowska, 2005: 121). Jak zauważa Lucyna Bakiera, obecnie „ojcostwo skoncentrowane na pełnieniu roli społecznej (ang. *fatherhood*) ustępuje miejsca działaniom ukierunkowanym na budowanie relacji z dzieckiem (ang. *fathering*)” (Bakiera, 2003: 144). Taki właśnie obraz ojcostwa coraz częściej prezentowany, a zarazem wzmacniany jest w reklamach skierowanych do masowego odbiorcy. Dawid Kaiser podsumowuje ten fenomen w następujący sposób: „Postępowy i nowoczesny obraz ojcostwa przedstawiony we współczesnej reklamie wpisuje się w zmiany, jakie dokonują się w polskim społeczeństwie, co sprzyja rekonstruowaniu i upowszechnianiu nowej wizji ojcostwa” (Kaiser, 2010: 235).

Opisywane zjawiska przybierają postać swoistej zmiany w mentalności ludzi, a każda zmiana – jak wiadomo – wymaga czasu, bowiem jest procesem, na który składają się liczne przekształcenia. W tym kontekście nie dziwi fakt, iż mimo realnego wzrostu zaangażowania mężczyzn (w porównaniu do roku 2006) w wykonywanie określonych obowiązków domowych i tych związanych z opieką nad dzieckiem, kobiety nadal w znacznym stopniu są szczególnie nimi obciążone (CBOS, 2013b: 12-14). Wsparcie partnerów niejednokrotnie okazuje się więc nadal niewystarczające.

Warto jednak podkreślić, iż w maju 2013 roku zaszły zmiany w przepisach prawa polskiego wprowadzające tak zwany „roczny urlop rodzicielski”⁴. Określenie to ma jednak charakter umowny, bowiem w wyniku wprowadzonych zmian, rodzice dzieci urodzonych po 31 grudnia 2012 roku będą mogli skorzystać z 20-tygodniowego urlopu macierzyńskiego (z czego 14 tygodni może wykorzystać jedynie matka), 6-tygodniowego urlopu dodatkowego i 26-tygodniowego urlopu rodzicielskiego. Omawiane zmiany mają na celu między innymi zaangażowanie mężczyzn do większego uczestnictwa w opiece nad potomstwem, a tym samym wsparcie kobiet w opiece nad dziećmi i poprawienie ich sytuacji na rynku pracy. Na efekty i ocenę tych zmian będzie trzeba jednak poczekać. Dopiero wówczas będzie można zweryfikować przewidywania Polaków na temat wprowadzonych zmian. Jak się bowiem okazuje, według wyników badań CBOS z czerwca 2013 roku, najwięcej osób (33%) uważa, że mniej niż połowa ojców skorzysta z możliwości wykorzystania „urlopu rodzicielskiego”. Niemal połowa

⁴ Ustawa z dnia 28 maja 2013 roku o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2013, poz. 675) ze zm.

badanych (44%) twierdzi, że zmiany nie wpłyną na sytuację kobiet na rynku pracy (CBOS, 2013c: 2).

Jak już wcześniej zasygnalizowałam, oprócz wsparcia partnera, kobiety-matki często mogą liczyć na wsparcie ze strony dziadków. Wyniki badań wspomnianej już Anety Mac przekonują, iż najczęstszą metodą pokonywania trudności przez matki małych dzieci jest zwracanie się o pomoc właśnie do dziadków dziecka (42%). To oni (zwłaszcza zaś babcie) cieszą się największym zaufaniem rodziców (Mac, 2013: 150). Co więcej, wyniki analizy CBOS (marzec 2013 rok) wskazują, iż wśród kobiet, które mogły liczyć na wsparcie dziadków, szanse zdecydowania się na macierzyństwo lub na kolejne dziecko są ponad trzykrotnie większe niż wśród tych, które takiego wsparcia nie mogłyby oczekiwać (CBOS, 2013a: 5).

Niestety, kobiety nie zawsze – z różnych przyczyn⁵ – mogą liczyć na wsparcie swoich i/lub partnera rodziców. Mogą wówczas powierzyć opiekę nad dzieckiem zatrudnionej opiekunce lub osobom pracującym w klubach malucha lub żłobkach. Jak jednak wynika z omawianych badań A. Mac, niewiele matek korzysta z tego typu wsparcia. Z pomocy opiekunki skorzystało 33% matek (z powodu braku możliwości pozostawienia potomstwa „z kimś z rodziny”), z usług instytucji typu żłobek skorzystało 12%, natomiast z klubu malucha jedynie 9%. Matki przyznały, że miały ograniczone zaufanie do opiekunek (lub w ogóle go nie miały), zaś żłobki wybierały „w ostateczności” (jeśli nie mogły liczyć na pomoc dziadków, zaś wsparcie opiekunki było zbyt drogie) (Mac, 2013: 152-154). Trzeba też dodać, że nie są to jedynie powody, dla których kobiety-matki rzadko korzystają ze wsparcia nian i/lub instytucji powołanych do opieki nad małymi dziećmi. Z danych dostarczonych przez CBOS (marzec 2013) wynika bowiem, że ponad połowa matek narzeka na zbyt wysokie koszty zatrudnienia opiekunki, co trzecia podkreśla brak wolnych miejsc w żłobkach/przedszkolu oraz zbyt wysokie opłaty za żłobek/przedszkole, co czwarta kobieta wskazuje na niedostosowanie godzin otwarcia żłobków/przedszkoli do godzin pracy, zaś co piątka – na brak przedszkola/żłobka w okolicy (CBOS, 2013a: 9). Warto w tym miejscu podkreślić, iż na podstawie badań nad znaczeniem wsparcia społecznego stwierdzono, iż jednym z najistotniejszych parametrów, od którego zależy efekt pomocy, jest dostępność sieci (Sęk, Cieślak, 2004: 15).

⁵ Zjawisko starzenia się społeczeństwa coraz częściej powoduje konieczność sprawowania opieki przez osoby w wieku produkcyjnym zarówno nad własnymi, często schorowanymi rodzicami, jak i nad dziećmi. Zjawisko to określane jest mianem *the sandwich generation* (zob. Neal, Hammer, 2007).

Biorąc pod uwagę powyższe, można przytoczyć postulaty wysunięte przez matki i ojców uczestniczących w badaniach Joanny Ostrouch-Kamińskiej. Badaczka konkluduje, iż rodzice zwracali głównie uwagę na konieczność poprawy jakości funkcjonowania instytucji świadczących wsparcie w opiece nad dziećmi, w tym między innymi żłobków i przedszkoli. Badani wskazywali także na potrzebę większej ich dostępności oraz uelastyczenia czasu pracy (Ostrouch-Kamińska, 2011: 319-320).

Konkluzje końcowe

Podsumowując rozważania na temat wsparcia kobiet w zakresie pełnienia przez nie roli matki, należy stwierdzić, iż zapewnienie im skutecznego wsparcia stanowi ważny czynnik zarówno dla podejmowania, jak i pełnienia przez nie tej roli. Biorąc pod uwagę niepokojące zmiany demograficzne w Polsce, a także fakt doświadczania przez współczesne matki szeregu trudności zarówno w pełnieniu roli matki, jak i w godzeniu wielu ról społecznych jednocześnie, można stwierdzić, iż dotychczasowe wsparcie jest niewystarczające.

Zważywszy na złożoność omawianego zagadnienia oraz fakt nieustannie zachodzących zmian w zakresie postrzegania i realizowania roli matki, pragnę podkreślić, iż poczynione w niniejszym artykule rozważania i wnioski odnoszą się do tej grupy matek, które potrzebują i poszukują wsparcia w opiece nad dziećmi. Mam bowiem świadomość, że każda kobieta realizuje rolę matki na swój indywidualny i swoisty dla niej sposób. Można tu przywołać słowa Małgorzaty Lesińskiej-Sawickiej: „Jeden szablon, jedna matryca na pewno nigdy nie sprawdzi się w stosunku do wszystkich kobiet, bowiem każda z nich w inny sposób, kierując się różnymi modelami i wzorami oraz indywidualnymi zapatrywaniami na rolę i zadania matki, będzie realizowała swoje macierzyństwo” (Lesińska-Sawicka, 2008: 72).

Sądzę, że podjęcie poszerzonych i pogłębionych badań dotyczących sytuacji kobiet-matek, a w konsekwencji planowanie, realizacja i ewaluacja odpowiednich działań wspierających, są dziś szczególnie pożądane.

Literatura

- Badinter E. (1998). *Historia miłości macierzyńskiej*, przeł. K. Choiński. Warszawa.
Badinter E. (2013). *Konflikt: kobieta i matka*, przeł. J. Jedliński. Warszawa.

- Bakiera L. (2003). *Zaangażowane rodzicielstwo a autokreacyjny aspekt rozwoju dorosłych*. Warszawa.
- Beck U., Beck-Gernsheim E. (2002). *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London.
- Budrowska B. (2003). *Znikoma reprezentacja kobiet w elitach – próby wyjaśnień*. [W:] *Szklany sufit. Bariery i ograniczenia karier kobiet*. Red. A. Titkow. Warszawa, s. 39-67.
- CBOS (2013a). *Postawy prokreacyjne kobiet – komunikat z badań CBOS*. Warszawa, marzec.
- CBOS (2013b). *O roli kobiet w rodzinie – komunikat z badań CBOS*. Warszawa, marzec.
- CBOS (2013c). *Polacy o rocznych urlopach rodzicielskich – komunikat z badań CBOS*. Warszawa, czerwiec.
- Cybal-Michalska A. (2006). *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata: studium socjopedagogiczne*. Poznań.
- Dąbrowska Z. (2005). *Z badań nad współczesnym ojcostwem w Polsce*. [W:] *Współczesna rodzina polska – jej stan i perspektywy*, t. 1. Red. H. Cudak, H. Marzec. Mysłówice, s. 121-129.
- Deręgowska J., Majorczyk M. (2012). *Poglądy młodych kobiet na rolę matki we współczesnym świecie. Komunikat z badań*. [W:] *Konteksty współczesnego macierzyństwa. Perspektywa młodych naukowców*. Red. J. Deręgowska, M. Majorczyk. Poznań, s. 11-52.
- Garncarek E. (2013). *Niepodjęcie roli rodzicielskiej jako przejaw procesów indywidualizacji i upodmiotowienia jednostek*. [W:] *Zagadnienia małżeństwa i rodzin w perspektywie feministyczno-genderowej*. Red. K. Slany. Kraków, s. 77-90.
- Grabowska O. (2007). *Pop miłość – społeczno-kulturowe konstrukcje tożsamości seksualnej współczesnych nastolatków*. [W:] *Kultura popularna i (re)konstrukcje tożsamości*. Red. A. Gromkowska, Z. Melosik. Leszno, s. 307-322.
- Gromkowska-Melosik A. (2013). *Kobieta epoki wiktoriańskiej. Tożsamość, ciało i medykalizacja*. Kraków.
- GUS (2012). *Prognoza ludności na lata 2008-2035*. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa.
- Jan Paweł II (2007). *Miłość i odpowiedzialność*. Warszawa.
- Kaiser D. (2010). *Obrazy ojcostwa w reklamie współczesnej*. [W:] *Kultura popularna – tożsamość – edukacja*. Red. D. Hejwosz, W. Jakubowski. Kraków, s. 215-236.
- Kasten A. (2013). *Dyskurs naukowy w Polsce na temat macierzyństwa*. [W:] *Zagadnienia małżeństwa i rodzin w perspektywie feministyczno-genderowej*. Red. K. Slany. Kraków, s. 65-76.
- Klimek R. (red.) (1988). *Położnictwo*. Warszawa.
- Krawczyńska-Butrym Z. (1998). *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*. Katowice.
- Kuryś K. (2010). *Urodzenie pierwszego dziecka jako wydarzenie krytyczne w życiu kobiet i mężczyzn*. Kraków.
- Kwak A. (2007). *Kobieta w domu i na rynku pracy. Czy równość praw i obowiązków?* „Roczniki Socjologii Rodziny” t. XVIII, s. 73-87.
- Lesińska-Sawicka M. (2008). *Późne macierzyństwo. Studium socjomedyczne*. Kraków.
- Lipińska-Grobelny A. (2014). *Zjawisko wielopracy. Psychologiczne uwarunkowania i konsekwencje*. Łódź.
- Mac A. (2013). *Trudności w opiece nad małym dzieckiem*. „Zdrowie i Dobrostan” nr 3, s. 69-89.
- Melosik Z. (2003). *Kultura popularna jako czynnik socjalizacji*. [W:] *Pedagogika: podręcznik akademicki*, t. 2. Red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski. Warszawa, s. 68-91.

- Neal N.B., Hammer L.B. (2007). *Working couples caring for children and aging parents: Effects on work and well-being*. Mahwah (NJ).
- Ostrouch-Kamińska J. (2011). *Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów. Studium socjopedagogiczne narracji rodziców przeciężonych rolami*. Kraków.
- Pawelska J. (2005). *Cechy współczesnego macierzyństwa*. „Małżeństwo i Rodzina” nr 1-2. s. 28-39.
- Sęk H., Cieślak R. (red.) (2004). *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*. Warszawa.
- Sikorska M. (2009). *Nowa matka, nowy ojciec, nowe dziecko. O nowym układzie sił w polskich rodzinach*. Warszawa.
- Slany K. (2008). *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków.
- Sobczyńska D. (1995). *Macierzyństwo: wartości i dylematy*. [W:] *Humanistyka i pleć. Studia kobiece z psychologii, filozofii i historii*. Red. J. Miluska, E. Pakysz. Poznań, s. 69-84.
- Sobolewska-Popko A. (2012). *Uwarunkowania późnego macierzyństwa*. [W:] *Konteksty współczesnego macierzyństwa. Perspektywa młodych naukowców*. Red. J. Deręgowska, M. Majorczyk. Poznań, s. 165-183.
- Strykowska M. (1992). *Psychologiczne mechanizmy zawodowego funkcjonowania kobiet*. Poznań.
- Titkow A., Duch-Krzyszczak D., Budrowska B. (2004). *Nieodpłatna praca kobiet: mity, realia, perspektywy*, Warszawa 2004.
- Włodarczyk E. (2008). *Młodzież wobec macierzyństwa i jego kulturowej kreacji*. Poznań.
- Wysocka M. (2010). *Kobieta kryzysem brzemienna. Sytuacja kobiet na i poza rynkiem pracy w dobie kryzysu demograficznego*. „Refleksje” nr 1 (wiosna-lato), s. 265-279.

Źródła internetowe:

Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde220&plugin=0> (dostęp: 15.05.2014 r.).

Akty prawne:

Ustawa z dnia 28 maja 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2013, poz. 675) ze zm.

Playing the Role of a Mother as a Support

Summary

The analysis of the role of the mother seem to be important from both: an individual and a social perspective. For an average woman, giving birth to a baby and consequently becoming a mother is a turning point in her biography; it is a critical life event because it is connected with a specific change of values and it opens a new stage of life. Therefore, giving birth to a baby plays a crucial role in the development of an individual. When it comes to the social value of considering mother's role, especially the issue of supporting women in playing this role, it derives from changes in perceiving motherhood and alarming demographical changes.

The role of the mother can be considered in two ways: taking the role (giving birth to a baby) as well as playing the role (performing the tasks connected with having a child). Describing the process of taking the mother's role, one can take into account: woman's age, her motivation (both the encouraging and discouraging factors); circumstances of conception (for example: natural conception, in vitro, adoption); the number of the acts taking the role (number of children); expected difficulties in taking this role and the ways of coping with the problems; the place of the role in the hierarchy (or structure) of life plans.

On the other hand, playing the role of a mother, namely activities connected with taking care of the child and upbringing, can be considered in different ways: the scope of actions; the kind of actions; mother's level of independence while she is performing the actions; other people's help in performing the actions; difficulties in those actions and different ways of coping with the problems, as well as the received support.

This article presents the issue of supporting the women in playing the role of the mother; the issue of giving support to the mothers during the process of taking the role was not discussed, because it is complex and should be described separately.

For several decades there have been many system, economical, demographic, cultural-social and traditional changes, which in a significant way influenced the perception of the role of the woman, together with her role of a mother.

More and more often in the literature of the subject one can find expressions such as: 'new motherhood' or 'a new mother'. A contemporary women-mother more and more often is socially allowed to confess to her own imperfection and her feeling of uncertainty in her motherhood; she can openly admit to her disappointment or fear of her own motherhood.

'A new mother' is active in extra-family environment and in a broader spectrum she can decide on the shape of her own motherhood; for instance, with no fear of social disapproval she can decide to bring her child up alone.

Nowadays more and more often we came across childlessness of choice (that is, not as the effect of partners' infertility). Resignation of the parent role (together with the mother's role) can also be an effect of consumption ideology, culturally created hedonistic-narcissistic needs, the emancipation of women and feministic movements, promotion of slim and beautiful body in media, the increase of individualization, separating erotic sphere from procreation or dissemination of contraception.

It is worth mentioning that childlessness as well as postponing the decision to be a mother has its consequences not only for one person, but also for the whole society. The analysis of demographers unambiguously show that for over twenty years the number of births in Poland hasn't ensured simple replacement of generations, which occurs when the fertility rate is 2,1 – 2.15. In our country this rate is only 1,3 and it is one of the lowest fertility rates both in the European Union and in the world. Among the EU member countries in 2012 a lower fertility rate than in Poland was only in Portugal. Moreover, it is said that until 2035 the number of births in Poland will still decrease.

Those unwelcome changes derive from the changes in the structure of women population, that is, a constant decrease in the number of women in reproductive age is predicted. As I have mentioned before, many women consciously resign from being a mother or they postpone this decision, what many times has its consequences in, for example, difficulties with conception, and in a consequence – narrower range of possibilities for taking the mother's role and smaller number

of children. And although there are many advantages of late motherhood (such as, for example, mother's financial independence), it is crucial to emphasize that there are many serious threats resulting from late motherhood for the child, for the mother and for the whole society. The awareness of the threats persuades us that nowadays playing the role of the mother requires strong support.

Moreover, much research shows that women who decide to be mothers very late, come across many difficulties connected with taking care of the baby. This happens because many mothers, apart from taking care and upbringing the child, are working at the same time. Therefore, it is postulated to give them a strong support through providing services. In the context of playing the mother's role, this support would mean for example taking care of the child during mother's absence. It does not mean that this kind of support does not exist at all. It does exist, but it is not full and complete, therefore, it is insufficient. In effect there is a great need for increasing this kind of support and making it more available, which many research indicate.

In conclusion, it is worth mentioning that providing the women with complete support is a significant factor in both: taking and playing the role of the mother. Taking many facts into account, namely: serious demographical changes in Poland; the fact that contemporary mothers face many difficulties while playing the role of a mother and the fact that they have real difficulties with performing different social roles at the same time, one must admit that actions and support taken up to date are insufficient.

Considering the complexity of the issue and the fact that there are constant changes in the perception of a mother and in playing the mother's role, I would like to emphasize that the abovementioned considerations and conclusions apply only to those mothers who need and look for support in taking care of their children. I am aware of the fact that every woman takes and acts her role of a mother in her own, individual way.

Further and extensive research on the situation of women-mothers and planning, realization and evaluation of adequate support is much-desired nowadays.